

VERANDERING IN OPVATTINGEN DIE JONGEREN HEBBEN OVER SEKSUEEL GEDRAG EN EEN DIDACTISCHE VIDEOTAPE IN VLAANDEREN^o

A. Geeraert*

Sinds de wetswijziging in verband met de zwangerschapsonderbreking (1990) werd in het Departement van Onderwijs een sensibiliseringsprogramma gestart waarin de relationele en seksuele opvoeding centraal wordt gesteld. Het vormde de aanleiding tot het maken van het videoprogramma "Later begint nu". De videofilm omvat twee delen: een verhaal en een educatieve versie. Hij heeft als doel de aanzet te vormen tot klasgesprekken rond een aantal belangrijke thema's. Centraal in die problematiek staan én de vraag naar mogelijke verklaringen voor de verandering in opvattingen van jongeren in verband met relaties, seksualiteit en risicogedrag én de vraag van opvoeders hoe zij met die veranderde situatie kunnen omgaan. Dit artikel tracht op beide vragen een antwoord te geven.

Maatschappelijk evolueren we naar een situatie met een vervroegde en toenemende zelfstandigheid inzake relatievorming en seksualiteitsbeleving. Dit plaatst een groot aantal jongeren voor concrete problemen als gevolg van risicogedrag (Geeraert, 1983, 1987; Van Hove, 1989; Visser, Geeraert en Lehert, 1991). Risicogedrag dat kan leiden tot ongewenste zwangerschap (Kollektief Anticonceptie Gent, Jaarverslag 1991) en seksueel overdraagbare aandoeningen waaronder AIDS.

Het vertonen van risicogedrag heeft ondermeer te maken met een gebrekkige seksuele opvoeding en voorlichting. Vele ouders (Geeraert, 1986) en leerkrachten (Burke, 1987) zijn niet vertrouwd met het aanbrengen van dit onderwerp of vinden het te delikaat. Vandaar de vraag naar verduidelijking van dit veranderingsproces en naar een eigentijdse didactische aanpak die de bestaande drempels tussen jongere en opvoeder kan verlagen.

Ontwikkelingen in het maatschappijbeeld en confrontatie tussen de verwachtingspatronen in verband met seksueel gedrag vroeger en nu

De mentaliteit, de opvattingen en het maatschappijbeeld waarin de ouders en oudere leerkrachten opgroeiden staat op vele punten haaks op het maatschappijbeeld en de verwachtingspatronen waarin de jongeren nu volwassen worden.

* Dr. A. Geeraert, vrij wetenschappelijk medewerker Katholieke Universiteit Leuven, Afdeling Gezinspedagogiek, Projectcoördinator Department Onderwijs voor het videoprogramma "Later begint nu". Thuisadres: Bosstraat 153, 3060 Bertem.

^o Geaccepteerd voor publicatie 25 januari 1993.

De ouders van de hedendaagse jeugd hebben nog een tijd gekend die gekenmerkt werd door een eenduidig beeld ten aanzien van de rol van seksueel gedrag. In de loop van de daaropvolgende jaren ontwikkelde die eenduidigheid naar een verscheidenheid van opvattingen. De emancipatie van de vrouw en de opkomst van een effectieve contraceptie bespoedigde dit proces. Bij de jongeren leeft momenteel een verscheidenheid van opvattingen (Geeraert, 1986, 1987, 1989). Vele ouders en leerkrachten voelen zich hierdoor onzeker en weten niet hoe ze moeten reageren.

Een terugblik op het maatschappijbeeld waarin men opgroeide, de hieraan verbonden doelstellingen van seksualiteit in het huwelijk, de betekenis van seksueel gedrag vóór het huwelijk, en de rol van het vrijen, kan dit verduidelijken.

De periode vóór 1960, waarin vele ouders van de hedendaagse jongeren opgroeiden, had het voordeel eenduidig te zijn. De opvattingen van toen vormden een coherent geheel dat door de meesten werd aanvaard (Geeraert, 1977).

Het maatschappijbeeld werd in die periode gekenmerkt door een ongelijkheid in taakverdeling tussen mannen en vrouwen. Die ongelijkheid werd in de hand gewerkt door een verschil in vorming en maatschappelijke mogelijkheden voor mannen en vrouwen (Huisman, 1983).

In het verlengde van dit maatschappijbeeld werden procreatie, gezin en het in stand houden van dit gezin gezien als het doel van intieme seksuele relaties. Dit kon alleen in het huwelijk.

Intieme seksuele relaties voor het huwelijk werden in dit kader ervaren als een bedreiging en een teken van losbandigheid (Van Ussel, 1968).

Partnerkeuze was bij de meeste vrouwen gericht op de keuze van een toekomstige kostwinner en trouwe echtgenoot.

De periode 1960-1980 vormt voor velen een overgangsfase

Het maatschappijbeeld wordt in die periode gekenmerkt als een streven naar gelijkwaardigheid in verscheidenheid. Steeds meer vrouwen volgen voortgezet onderwijs en nemen daarna hun plaats in op de arbeidsmarkt. Vrouwen die studeren huwen ongeveer vijf jaar later in vergelijking met vroeger. Die ontwikkeling wordt gesteund door de opkomst van een effectieve contraceptie.

Intieme seksuele relaties in het huwelijk hebben niet alleen meer als doel het krijgen van kinderen. Het genot wordt een essentiële component die door beide partners wordt opgeëist. De man en/of vrouw wordt belangrijk als persoon (Geeraert, 1985).

Intieme seksuele relaties vóór het huwelijk worden een teken van liefde indien het intiem gedrag maar gebeurt met de partner waarmee men later zal trouwen (Geeraert, 1977). Het vrijen wordt nu gekenmerkt door een keuzeprocess waarin de partner als persoon meer centraal komt te staan. Elementen als trouw, geborgenheid, seksueel genot en het perspectief van een huwelijk zijn de essentiële ingrediënten. Dank zij een effectieve

contraceptie wordt intiem seksueel gedrag gescheiden van de procreatie.

De periode na 1980 wordt gekenmerkt door zijn grote verscheidenheid in opvattingen ten aanzien van seksueel gedrag en dit zowel tussen ouders onderling, adolescenten onderling, als tussen ouders, leerkrachten en adolescenten.

Het maatschappijbeeld wordt op beroepsvlak gekenmerkt door een streven naar gelijke kansen voor mannen en vrouwen. Dit wordt in de hand gewerkt door het versterken van het emancipatieproces bij de vrouw en door de beheersing van de procreatie.

Seksuele relaties worden losgekoppeld van het huwelijk, het krijgen van kinderen en gezinsvorming.

Intiem seksueel gedrag wordt door vele jongeren gezien als een bevestiging van momentane gevoelens, een teken van seksuele aantrekkingskracht, een blijk van liefde, genegenheid en vertrouwen (Geeraert, 1987).

De rol van het vrijen ontwikkelt naar een experimenteer periode, met voor velen wisselende partners en risicogedrag in verband met ongewenste zwangerschap en seksueel overdraagbare aandoeningen (Geeraert, 1987; Van Hove, 1988).

De mentaliteitswijziging en het seksueel gedrag van de jongeren

De genoemde mentaliteitsverandering blijkt samen te hangen met een groter aantal jongeren met geslachtsgemeenschap (Geeraert, 1989) en een toename van het aantal partners in vergelijking met vroeger. Een recent representatief onderzoek (1989) bij vrouwen tussen 15 en 44 jaar (Visser, Geeraert, Lehert, 1991) verschaft ons hierover opmerkelijke gegevens.

In verband met geslachtsgemeenschap

Kijken vrouwen van 40-45 jaar terug op hun jeugd dan blijkt dat 16% van hen op de leeftijd van 18 jaar ervaring had met geslachtsgemeenschap.

Van de 18-19-jarige meisjes hebben momenteel 56% op de leeftijd van 18 jaar reeds geslachtsgemeenschap.

In verband met het aantal partners

Het blijkt dat in gans hun levensloop 60% van de vrouwen van 40-45 jaar bij dezelfde partner bleef, 30% had twee tot drie partners en 10% vier partners en meer.

Meisjes van 15 à 19 jaar met ervaring met geslachtsgemeenschap blijven momenteel op die zeer korte levensloop in 50% bij dezelfde partner, 30% hebben reeds twee à drie partners gehad en 20% vier partners en meer.

De voorlichting en het risico op ongewenste zwangerschap

Algemeen kan men stellen dat het aantal jongeren (15-19j) met coïtuservaring steeg tussen 1984 en 1988 met 4% van 26% (Geeraert, 1987) tot 30% (Van Hove, 1989). Van de 15-17-jarigen heeft reeds 1/5 geslachtsgemeenschap. Bij de meisjes is het aantal zeer sterk toegenomen. Bij de 19-jarige meisjes bedraagt dit percentage reeds 66%, dit is een stijging sinds 1984 met ongeveer 15% (Van Hove, 1989). Deze trend wordt in recent onderzoek bevestigd (Visser, Geeraert & Lehert, 1991).

Een overzicht van de algemene trend tussen 1984-88 wordt voorgesteld in onderstaande tabel.

Tabel 1. Percentage jongeren met geslachtsgemeenschap in het Vlaamse landsgedeelte, vergelijking representatieve gegevens 1984 (Geeraert, 1987) met gegevens 1988 (Van Hove, 1989).

	1984 (Geeraert, 1987)	1988 (Van Hove, 1989)
15-17 jaar	16.7%	15-17 jaar 23.1%
18-19 jaar	39.4%	18-20 jaar 59.3%

Opmerking. Het onderzoek van Van Hove o.c. geeft een verdeling in leeftijdsgroepen van 15-17- en 18-20-jarigen. Voor die laatste leeftijdsgroep is een exacte vergelijking met gegevens van 1984 onmogelijk.

Het gebruik van effectieve contraconceptie (pilgebruik) is bij de 18-19-jarige meisjes tussen 1975 en 1984 gestegen: van 42 tot 80%. Het onderzoek van Van Hove wijst voor die leeftijdsgroep op een daling van het pilgebruik met ongeveer 10%. Bij de 15-17-jarige meisjes wordt een daling vastgesteld van 20%: van 68% naar 49%. Nog steeds neemt 20 à 25% helemaal geen voorzorgen.

Doordat men via contraceptie geslachtsgemeenschap kan loskoppelen van vruchtbaarheid, wordt het proces van de lichamelijke exploratie versneld en vervroegd. Dit brengt risico's met zich mee en wijst op de noodzaak van begeleiding en voorlichting.

Het evaluatie-onderzoek bij 3200 jongeren (Geeraert, 1992) in verband met het videoprogramma "Later begint nu" wijst op de zeer grote behoefte bij de jongeren zowel aan gesprekken (62%) in verband met intiem seksueel gedrag en pilgebruik als aan informatie in it verband (44%). Het probleem om contraconceptie te gebruiken ligt zowel bij de betekenis die men toeschrijft aan het nemen van voorzorgen (het dilemma tussen het nemen van voorzorgen en het niet vanzelfsprekend vinden dat men dan voor een partner ter beschikking staat) als aan een gebrek aan informatie. Nog veel jongeren en vooral meisjes verwachten vanuit school informatie in verband met de pil. Het betreft dan vooral de aspecten gezondheid, gebruik en risicokans.

In gans dit veranderingsproces verschijnt sinds 1980 AIDS.

Geslachtsgemeenschap zonder voorzorgen, met meerdere partners of in opeenvolgende monogame relaties verhogen de kans op HIV-besmetting. Vandaar de vraag: beschouwen jongeren zich als een risicogroep in verband met AIDS?

Het condoomgebruik bedraagt in 1984 bij eerste coïtus 56% bij de 15-17-jarigen en 45% bij de 18-19-jarigen. Daar deze verschillen niet significant zijn ($p=.22$) kunnen we enkel spreken van een dalende tendens. Het condoomgebruik daalt echter bij later coïtusgedrag tot 30% bij de 15-17-jarigen en 27% bij 18-19-jarigen. Die verschillen zijn helemaal niet significant zodat bij later coïtusgedrag helemaal geen verschil meer is in functie van de leeftijd. Het onderzoek van Van Hove wijst voor 1988 bij later coïtusgedrag op een toename bij de 15-17-jarigen tot 39% en een afname bij de 18-20-jarigen tot 19%. Bij een eerste geslachtsgemeenschap wordt het condoom meer gebruikt dan bij later coïtusgedrag waar pilgebruik prevalenter wordt. Ook uit vroegere onderzoeken (Geeraert, o.c.) blijkt dat bij later coïtusgedrag eerder sprake is van een afname dan een toename van condoomgebruik.

Algemeen genomen is de ervaring met het condoom gestegen sinds 1984. In 1984 (Geeraert, o. c.) werden 49% van de 15-19-jarige jongeren geteld die eens het condoom hadden gebruikt. Dit cijfer stijgt tot 60% (Van Hove, o.c.) in 1988.

Is men voorzichtiger geworden?

Jongeren ervaren zich niet als een risicogroep voor AIDS. Volgens Van Hove wijzigde slechts 24% van de 15-24-jarigen zijn seksueel gedragspatroon sinds de AIDS-campagne:

- van de polygamen wijzigde 40% zijn gedragspatroon;
- van de sequentieel monogamen: 25%;
- van de strikt monogamen: 12%.

De sequentieel monogamen vormen naar de toekomst een probleem. De meesten (75%) beschouwen zichzelf niet als behorend tot een risico-groep vermits ze alleen met een vaste partner geslachtsgemeenschap hebben. De AIDS-campagne van 1987 was op dit punt misschien goed bedoeld maar misleidend. De campagne stelde dat men veilig is als men kiest voor een vaste partner. Sequentieel monogamen beschouwen hun partner als een vaste partner.

Jongeren wensen een gesprek over SOA?

Meer dan 4 jongeren op 10 zeggen voldoende te weten hoe ze zich tegen seksueel overdraagbare aandoeningen moeten beschermen en meer dan de helft weet niet wat seksueel overdraagbare aandoeningen zijn (Van Hove, 1989).

Die gegevens worden in 1992 bevestigd: er bestaat een zeer grote behoefte bij jongeren zowel aan gesprekken (64%) als aan informatie in verband met SOA en condoomgebruik (52%). De betekenis die men hecht aan het bij zich hebben van een condoom speelt een belangrijke rol bij het al dan niet nemen van voorzorgen. Vele jongeren verbinden aan een condoom de betekenis van losbandig gedrag: "wie een condoom bijheeft wordt aangezien als iemand die er op uit is om met iedereen naar bed te gaan". Het valt de jongere dan ook moeilijk in zijn relatie een condoom te kiezen als voorzorgsmaatregel. Meer dan de helft van de jongeren vindt een discussie hierover een noodzaak. Ook de informatiebehoefte is zeer groot, 52% van de 15- à 21-jarigen en 59% van de 15- 16-jarigen vragen uitdrukkelijk dat de school informatie geeft over seksueel overdraagbare aandoeningen (Geeraert, 1992).

Die gegevens en de resultaten van het jaarverslag 1991 in verband met het groeiend gebruik van de AIDS-telefoon door jongeren (40% van de opbellers is jonger dan 25 jaar), toont aan dat in verband met de seksuele opvoeding en voorlichting nog een belangrijke weg moet worden afgelegd.

Hoe tracht het videoprogramma "Later begint nu" gevoelens en seksualiteit bespreekbaar te maken.

Doel, doelgroep van het videoprogramma en didactische aanpak

Het videoproject "Later begint nu" is een programma voor het Secundair Onderwijs. Het werd gemaakt in opdracht van wijlen Gemeenschapsminister van Onderwijs, de heer Coens. Het startte in september 1990 met de samenwerking van de drie onderwijsnetten van de BRTN. Die opdracht leidde tot de realisatie van de videofilm "Later begint nu", een educatieve versie, een begeleidende leerkrachtenmap en een brochure voor de leerlingen. Het videoprogramma werd in november 1991 in twee pilotscholen uitgetest (hierover werd een technisch rapport samengesteld: Geeraert, januari 1992). De resultaten wezen op voldoende garantie om te hopen dat de vooropgestelde doelstellingen zouden worden bereikt.

Het programma heeft een duidelijk doel: jongeren in hun relaties met anderen opvoeden tot mensen die in staat zijn verantwoorde keuzes te maken in respect voor zichzelf en voor de eigenheid van de ander.

Het videoprogramma tracht via een verhaal van een klasreis een pedagogische versie van dit verhaal en de hierbij horende discussies, een bewustwordingsproces op gang te brengen.

- Dit proces moet jongeren het gevoel geven dat men over seksuele gevoelens en problemen kan praten met leeftijdsgenoten en opvoeders.
- Door confrontatie van verschillende opvattingen, normen en waardepatronen die in de

eigen klas voorkomen, tracht het programma jongeren bewust te maken van zowel de positieve als negatieve gevolgen van een aantal omgangsvormen.

- Via de besproken casussen leren jongeren zoeken naar omgangsvormen waarin respect voor zichzelf en eerbied voor de eigenheid van de ander worden vooropgesteld.

- Door het zelf opzoeken van hulpadressen word eigen redzaamheid bijgebracht.

- De evaluatie vormt een essentieel deel van het programma. Het geeft aan welke punten de jongeren in verband met relatievorming en seksualiteit belangrijk vinden en waarover ze (bijkomende) informatie wensen. Via bespreking met de leraar vormen de evaluatiegegevens het uitgangspunt van planning voor bijkomende informatie.

Doelgroep zijn jongeren van 15 tot 19 jaar, zowel jongens als meisjes. Het evaluatie-onderzoek wees echter uit dat het programma vooral effectief is voor de leeftijdsgroep van de 15- à 16- jarigen. De drie onderwijsvormen waarbij het meest gunstige effect gescoord wordt zijn het Beroeps Secundair Onderwijs, gevolgd door het Technisch Secundair Onderwijs en het Algemeen Secundair Onderwijs. Dit betekent dat het derde en vierde jaar Secundair Onderwijs het meest geschikt zijn om relationele opvoeding vanuit dit sensibiliseringsprogramma te starten.

Het videoprogramma vormt slechts een eerste stap in dit opvoedingsproces. Via dit programma en de evaluatie krijgt de leerkracht een zicht op de beginsituatie van zijn leerlingen en kan in samenspraak met hen de relationele en seksuele vorming meer doelgericht ontwikkeld worden in functie van hun vragen, interesses en problemen. Het videoprogramma vertrekt vanuit de leefwereld van de jongeren zelf. Die confrontatie vormt het uitgangspunt tot gesprek van de leerlingen onderling, tussen de leerkrachten en leerlingen, en tussen kinderen en ouders. Het evaluatie-onderzoek wijst uit dat die doelstellingen bereikt worden (Geeraert, 1992).

Wetenschappelijke uitgangspunten als basis voor de opbouw van het videoprogramma. De opbouw van de scenario-sets, de educatieve aanpak, de keuze van voorlichtings- of sensibiliseringsvorm steunt op wetenschappelijk gefundeerde uitgangspunten en bevindingen.

De structuur van de scenario-sets en de leidraad bij de daaropvolgende discussies bevorderen bij de jongeren het inschatten van de positieve of negatieve gevolgen van een bepaald gedrag. Die aanpak heeft tot doel de jongeren bewust te maken van de persoonlijke effectiviteit of weerbaarheid waarover ze beschikken, van de sociale druk van leeftijdgenoten, ouders enz. (Ajzen en Fishbein, 1980; Ajzen en Madden, 1986; Kok en Ostveen, 1987; De Wit, Kok, Timmermans en Wijnsma, 1990). Het sensibiliseringsproces wordt tevens bevorderd door bij de opbouw van de scenario-sets ook rekening te houden met de bevindingen in verband met leren via modellering (Bandura, 1986). In concreto betekent dit dat het scenario zo reëel mogelijk beantwoordt aan de leefsituaties van de jongeren. Het verhoogt de kans dat het geleerde in gelijkwaardige situaties wordt opgeroepen.

Als educatieve aanpak - zie de studies van Vissers en Theunissen (1982) en van De Haes (1985) in verband met gezondheidsopvoeding - werd geopteerd voor de "zelfbeschikkingsbenadering" (Straver en Geeraert, 1980). Hier ligt het accent niet zozeer op het aanprijzen van een bepaald gedrag, bijvoorbeeld het gebruik van een bepaalde anticonceptieve methode, maar op het bevorderen van de zelfbeschikking. Via discussies en confrontaties met leeftijdgenoten tracht het programma het inzicht te vergroten in de eigen gevoelens, waarden en normen die men wil nastreven. De opbouw van een grotere weerbaarheid in respect voor de opinie van de ander wordt nagestreefd door in de videofilm diverse vormen van relaties ter discussie te stellen. Via het klasgesprek moet de jongere leren luisteren naar de opvattingen van anderen; leren opkomen voor de eigen gevoelens, opvattingen, normen en waarden; leren zoeken naar relatievormen waarin men zich goed voelt en bekwaam is verantwoorde keuzes te maken in respect voor zichzelf en voor de eigenheid van de ander.

De keuze van de voorlichtings- of sensibiliseringsvorm steunt op de opvatting dat mediagesteund onderwijs kan bijdragen tot attitudewijziging of -versterking bij leerlingen (Simonson e.a., 1987). Dit medium is vooral effectief indien tijdens de film de voorgestelde problemen nauw aansluiten bij de leefsituatie van de jongeren en indien achteraf in een gesprek duidelijk wordt hoe de gestelde problemen kunnen worden opgelost. Inhoudelijk steunt de opbouw van het scenario op uitspraken en gegevens afkomstig uit interviews met jongeren (Geeraert, 1984) in voorbereiding op een representatief onderzoek bij de 15-19-jarigen en uit incidenten aangebracht door scholen en instellingen die vormingssessies organiseren. Vragen, uitspraken en incidenten in verband met kennis, wensen, verwachtingen, sociale druk en persoonlijke weerbaarheid, zoals ze bij vele jongeren leven, werden soms letterlijk in het scenario opgenomen. De leefwereld van de jongeren zelf moet bijdragen tot het scheppen van herkenningsmomenten. Het evaluatie-onderzoek wijst uit dat jongeren het programma ook zo ervaren.

De gehele aanpak werd in samenwerking met een stuurgroep, bestaande uit vertegenwoordigers van de drie onderwijsnetten, grondig bediscussieerd en aangepast aan de reële noden.

Beschrijving van het videoprogramma.

Het videoprogramma bevat:

- de videofilm "Later begint nu", duur: 25 minuten;
- een educatieve versie van 20 minuten;
- een leerkrachtenmap;
- een brochure voor de leerlingen.

De videofilm "Later begint nu" beschrijft hoe een groep jongens en meisjes van 16 à 17 jaar - op klasreis naar de Franse Alpen om aan rafting te doen - met elkaar omgaan. Hun

gevoelens, opvattingen, normen, waardenpatronen en omgangsnormen dienen als uitgangspunt van analyse en discussie.

De pedagogische videoversie herordent een aantal beelden uit de film rond specifieke onderwerpen en problemen en heeft tot doel het klasgesprek op een geconstructueerde wijze rond die onderwerpen en problemen op gang te brengen.

Volgende thema's worden in de pedagogische versie aan de orde gesteld:

Vrijen:

- wat voel je ...?
- naar wie luister je ...?
- hoe blijf je jezelf ...?

Contacten leggen met een vriend(in):

- hoe doe je dat ...?
- hoe reageer je op attent gedrag ...?
- hebben rolpatronen een invloed ...?

Waarom je beschermen tegen:

- seksueel overdraagbare ziekten ...?
- ongewenste zwangerschap ...?

Je opinie over:

- intieme vriendschap tussen jongens onderling of meisjes onderling ...
- verliefd worden op een leerkracht ...
- verliefd worden op iemand die reeds vrijt ...

Is het waar dat:

- jongens meer kunnen dan meisjes ...?
- meisjes naar de jongens moeten luisteren ...?
- meisjes zowel als jongens initiatieven mogen nemen ...?

Waar kun je hulp zoeken?

Wat vind je van:

- de videofilm ...?
- het klasgesprek ...?

Waarover wens je bijkomende informatie?

De leerkrachtenmap is bedoeld als praktische handleiding. Hij bevat uitgewerkte schema's en aanbevelingen over hoe men de discussie-onderwerpen kan aan bod brengen met

behulp van de pedagogische videoversie.

De brochure van de leerling toont een aantal illustraties die werden overgenomen uit de film. Ze verwijzen naar welbepaalde scènes en vormen zo het uitgangspunt van het gesprek.

Die brochure is enerzijds bedoeld als leidraad voor de bespreking van de relationele aspecten, enerzijds als bezinningsdocument waarnaar de jongeren later nog kunnen teruggrijpen.

De brochure eindigt met een evaluatieformulier in verband met de videofilm, het klasgesprek en de punten waarover de leerlingen bijkomende informatie wensen. Zij vormen het uitgangspunt tot verdere planning.

Besluit.

De ervaring in verband met de navorming van leerkrachten (in alle onderwijsnetten lopen momenteel trainingssessies voor leerkrachten die met het videoprogramma zullen werken) wijst op de noodzaak van een trainingsprogramma waarin de leerkracht én leerling leert aandacht hebben voor de eigen gevoelens en opinies én effectief leert werken met het videoprogramma.

Het feit dat het videoprogramma in alle onderwijsnetten wordt gebruikt en dat het gehele project wetenschappelijk wordt geëvalueerd biedt heel wat mogelijkheden. Voor een toekomstige implementatie in de scholen, de vorming van leerkrachten, het aanpassen van leerprogramma's, is het evaluatie-onderzoek zeer belangrijk. Het maakt essentieel deel uit van het programma. Het verschaft informatie over:

Hoe leerkrachten een benadering ervaren waarin de jongere met eigen opinies en ervaringen aan bod kan komen, welke moeilijkheden de leerkrachten hierbij kunnen ontmoeten en welke oplossingen ze voorstellen; wat jongeren denken over de inhoud en vormgeving van het videoprogramma en de verschillende thema's die aan bod komen; of dit programma de jongeren aanzet tot meer communicatie en de behoefte aan informatie stimuleert.

Het evaluatie-onderzoek: "Wat jongeren zelf denken van het videoprogramma 'Later begint nu'. Resultaten van een representatief evaluatie-onderzoek bij 3200 leerlingen in 71 scholen" (Geeraert, november 1992) vormt momenteel reeds de basis voor de bijscholing van de leerkrachten.

Summary

Change in the aspirations of sexual behaviour by young people and a videotape for relational and sexual education.

Due to a change in the aspirations of sexual behaviour by young people on the one hand and the Belgian legislation governing the practice of abortion (1990) on the other hand, the Department of Education of the Flemish Government decided to start a sensibilisation program on relational and sexual education. A videotape was made. The tape consists of two parts, a story and an educational part. It is the purpose of the program to stimulate at the secondary school the discussions on relational and sexual topics.

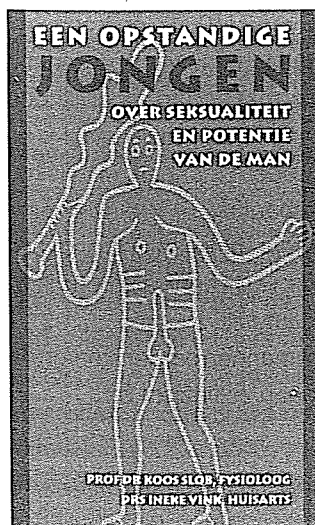
Literatuur

- AIDS-Telefoon (1991). *Jaarverslag 1991*. Stichting AIDS Gezondheidszorg, Antwerpen.
- Ajzen, I., & M. Fishbein (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior*. Prentice Hall, New Jersey.
- Ajzen, I., & T.J. Madden (1986). Prediction of goal-directed behavior: attitudes, intentions and perceived behavioral control. *Journal of Experimental Social Psychology*, 22:453-474.
- Bandura, A. (1986). *Social foundation of thought and action, a social cognitive theory*. Printice-Hall, New Jersey.
- Bandura, A. (1989). Perceived self-efficacy in the exercise of control over AIDS infection. in: Mays, V.M., Albee, G.W. & Schneider, S.F. (eds), *Primary prevention of AIDS. Psychological approaches*. Sage, Newbury Park.
- Burke (1987). *Weet wat je zegt. Seksuele opvoeding op school, een vooruitziende balans*. ORGANON - België, Brussel.
- De Haes, W.F.M. (1985). *Gedragswetenschappelijk onderzoek ten dienste van g.v.o.*, Swets en Zeitlingen, Lisse.
- De Haes, W.F.M. (1985). Voorlichting en onderzoek. *Nederlands tijdschrift voor psychologie*, 40:77-86.
- De Wit J., G. Kok, C. Timmermans en P. Wijnsma (1990). *De effecten van het voorlichtingsprogramma: "AIDS, het komt je niet aanwaaien"*, Maastrichtse G.V.O. Cahiers, Rijksuniversiteit Limburg, Faculteit der gezondheidswetenschappen, Vakgroep G.V.O., n. 39.
- De Wit J., G. Kok, C. Timmermans en P. Wijnsma (1990). Determinanten van veilig vrijen en condoomgebruik bij jongeren. *Gedrag en gezondheid*, 18:121-133.
- Geeraert, A. (1977). *Seksualiteit bij jongeren*. De Nederlandse Boekhandel, Antwerpen.
- Geeraert, A. (1983). *Relatievorming bij adolescenten in Vlaanderen*. Brussel, C.B.G.S. - Rapport n. 61.
- Geeraert, A. (1984) Opvoeding en trends in verband met seksueel gedrag bij jongeren, in W. Vandereyken en G. Lambrechts (eds), *Seksualiteit en identiteit bij adolescenten, feiten en beschouwingen*. Acco, Leuven.
- Geeraert, A. (1986). Ontwikkeling in de betekenis die ongehuwde jongeren verbinden aan hun eerste geslachtsgemeenschap. *Actualiteiten, relatie en seksualiteit*, 9:81-86.
- Geeraert, A. (1986). De relationele en seksuele ontwikkeling bij kinderen: bevindingen vanuit het wetenschappelijk onderzoek, in F. Deven (ed.), *Ze weten echt niet alles. Relationele en seksuele opvoeding in Vlaanderen*. C.G.S.O., Brussel.
- Geeraert, A. (1987). *Veranderende seksuele norm- en gedragspatronen bij adolescenten*. Een representatieve survey bij 15- tot 19-jarigen in Vlaanderen. C.G.B.S.-Monografie 1987/1, Brussel.
- Geeraert, A. (1987). "Predictiefactoren van contraceptiegedrag bij ongehuwde meisjes van 15 tot 19 jaar. Predictie via theorievorming en toetsing naar analogie met het Fishbeinmodel". *Bevolking en Gezin*, 1:95-124.
- Geeraert, A. (1987). "Social context, education and attitudes of adolescents with regard to sexuality: predictors of increased premarital coitus". *Population and family in the low countries*, 6:15-41.
- Geeraert, A. (1988). Het seksueel gedrag van adolescenten en het risico op Aids. *Tijdschrift voor Klinische Psychologie*, 18:236-249.
- Geeraert, A. (1989). Seksueel gedrag van jongeren sinds de Aids-campagnes. *Actualiteiten, relaties en seksualiteit*, 3:81-90.
- Geeraert, A. (1989). Jonge mensen en de zin van seksueel gedrag in een moderne maatschappij. 3-4:427-454.

- Geeraert, A. (1991). Riskant seksueel gedrag en falende voorlichting. *Rep & Roer*, 1:25-35.
- Geeraert, A. (1992). *Evaluatie van leerlingen van twee pilotscholen van het videoprogramma "Later begint nu"*. Technisch Rapport, Departement Onderwijs, Brussel.
- Geeraert, A. (1992). *Wat denken jongeren zelf van het videoprogramma "Later begint nu"? Resultaten van een representatief evaluatie-onderzoek bij 3200 leerlingen in 71 secundaire scholen*. Departement Onderwijs, Brussel.
- Huismans, E. (1983). *Rolverdeling tussen mannen en vrouwen: wensen, feiten en toekomstverwachtingen*. in Visser, A. & E. Van de Vliert, (Ed), *Rollen. Persoonlijke en sociale invloeden op het gedrag*. Boom, Meppel.
- Kok, G.J. en T. Ostveen (1987). Modellen ter verklaring van gezondheidsgedrag 2. Recente ontwikkelingen van belang voor G.V.O.. *G.V.O. Preventie*, 4:225-233.
- Kollektief Anticonceptie Gent (1992). *Een kritische kijk twee jaar na de Abortuswet, Jaarverslag 1991*. Gent.
- Simonson, M.R., R. Aegerter, T. Berry & R. Stone (1987). Four studies dealing with mediated persuasive messages, attitudes and learning styles. *Educational communication and technology*, 35:31-41.
- Straver, C.J. en A. Geeraert (1980). De seksuele en relationele ontwikkeling als léerproces. in F. Frenken (ed.), *Seksuologie, een interdisciplinaire benadering*. Van Loghum Slaterus, Deventer.
- Teunissen, O en J. Vissers (1982). *Gezondheidskunde in het voortgezet onderwijs. ACLO Gezondheidskunde en omgangskunde*, Enschede.
- Van Hove, E. e.a. (1989). *Jongeren en Aids*. Departement Politieke en Sociale Wetenschappen, Universitaire Instelling Antwerpen.
- Van Hove, E. & E. Roppe (1987). *Evaluatie van de Aids-informatiecampagne*. Departement Politieke en Sociale Wetenschappen, Universitaire Instelling Antwerpen.
- Van Ussel, W. (1968). *Geschiedenis van het seksuele probleem*. Boom. Meppel.
- Visser, A. Ph., A. Geeraert & P. Lehert (1991). *Seksualiteit en Relatievorming - Anticonceptie in België*. Acco, Leuven & Amersfoort.

Een opstandige jongen over seksualiteit en potentie van de man

Prof. Dr. K. Slob, Drs. Ineke Vink

En op een dag merk je dat het niet meer zo lekker gaat. Een probleem waar veel mannen van tijd tot tijd mee te kampen hebben. Hoe ontstaat zoiets ineens? De seksuoloog prof. Dr. Koc Slob heeft een langdurige studie naar dit onderwerp verricht samen met huisarts Ineke Vink. Hun bevindingen zijn eerder aanmoedigend dan treurig te noemen. In de meeste gevallen die een man problemen heeft met zijn seksualiteit moet de oorzaak niet zozeer gezocht worden in het fysieke kunnen, maar steekt vooral problemen van emotionele en psychologische aard een stokje voor een opgeheven afronding van de seksuele opwinding. De auteurs leggen uit hoe het mannenlijf reageert, maar laten zeker ook de partner niet in de kou staan. Ze reiken behalve fysieke technieken ook mogelijkheden aan om uit te zoeken waar het tussen de beroemd geworden oren mis kan zijn gegaan. Een pittig zelfonderzoek voor de betrokkene en zijn partner verbaat bij zullen hebben.

Duidelijke illustraties verhelderen deze kundige handleiding.

ISBN 90 389 00694, prijs f 24,50

Verkrijgbaar in elke boekhandel. Voor meer informatie: Uitg. Elmar, tel. 015-123623